

АНАЛІЗ ЗМІСТУ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РФ

В. Ярмоленко, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Проаналізовано основні особливості нової редакції Концепції зовнішньої політики РФ, ухваленої 31 березня 2023 р.

Висновки

1. Фактично в документі закріплено політику конфронтації із Заходом, який офіційно асоціюється із стратегічним домінуванням США. Посилюється акцент на слабко завуальованій загрозі застосування сили проти інших держав.

2. Відсутність згадок про Україну сприймається певною мірою і як прагнення відмовити у суб'єктності нашій державі, і як неготовність публічно сформулювати цілі війни проти України, яку РФ розпочала в лютому 2022 р.

3. Наголошення в Концепції зовнішньої політики РФ на процесах деколонізації та наратив про багатополосний світопорядок спрямовані переважно на пошук нових та зміцнення ситуативних союзів і партнерств Росії з державами Глобального Півдня, що існують.

4. За умов ізоляції з боку США та ЄС керівництво Росії прагне використати співпрацю з Індією задля нейтралізації невідгідної для РФ різниці потенціалів у відносинах з Китайською Народною Республікою.

Указ про затвердження Концепції зовнішньої політики РФ у новій редакції (далі – Концепція)¹ В. Путін підписав 31 березня 2023 р. Вперше про можливість ухвалення оновленого документа йшлося в грудні 2021 р. Широкомасштабне вторгнення РФ в Україну та зумовлене ним прискорення процесів трансформації міжнародної безпеки, ймовірно, змусили керівництво держави-агресора доопрацювати текст документа відповідно до актуальних тенденцій.

Концепція спирається на ідею про зіткнення цивілізацій, у якому РФ прагне відігравати роль окремого центру сили. На цьому фоні Росія прагне об'єднати держави Глобального Півдня навколо антизахідного наративу, що подається як спротив «неоколоніальним» амбіціям «колективного Заходу».

Уперше автори Концепції намагалися представити Росію як окреме

¹ Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 31 марта 2023 г. № 229. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202303310007?index=1&rangeSize=1>

культурно- цивілізаційне формування. На їхню думку, «тисячолітня державність», «визначальна» роль у Другій світовій війні, особливе значення в діяльності ООН та інших міжнародних інституцій, а також значний військовий, ресурсний та економічний потенціал мають вивести РФ на позицію окремого глобального полюсу. У Концепції Росія позиціонується як «євразійська» та «євро-тихоокеанська» держава, що формує окрему культурно-цивілізаційну спільноту «руського світу» («русского міра»).

Особливості відносин із Заходом

Як стверджується в Концепції, нині відбувається трансформація системи міжнародних відносин, у якій Захід втрачає гегемонію, проте й надалі зловживає домінуючим положенням для збереження власного впливу, що призводить до фрагментації світової економіки та нерівності в розвитку держав. Одночасно спостерігається розповсюдження нових національних і транскордонних платіжних систем, посилення зацікавленості новими видами міжнародних резервних валют, формування передумов для диверсифікації механізмів міжнародної економічної співпраці.

Зазначено, що з метою сприяння «адаптації» світопорядку до реалій багатопольярного світу РФ, зокрема, прагнучиме усунути «рудименти» домінування США та інших «недружніх» держав у світових справах, намагатиметься створювати умови для відмови будь-якої держави від неоколоніальних та гегемоністських амбіцій.

У Концепції стверджується, що США та їхні союзники використали «спеціальну воєнну операцію» як підставу для усунення Росії з позиції одного із центрів розвитку сучасного світу. Вони здійснюють це, підриваючи «творчу цивілізаційну роль», силові та економічні можливості РФ, обмежуючи її суверенітет у внутрішній та зовнішній політиці, руйнуючи територіальну цілісність держави. У відповідь на «недружні дії» Заходу, як указано в Концепції, Росія має намір відстоювати своє право на існування та вільний розвиток «усіма доступними засобами».

Водночас, як стверджується, *Росія не вважає себе ворогом Заходу*, не намагається ізолюватися від нього та не має ворожих намірів. РФ *розраховує на діалог та співпрацю із «західною спільнотою»* за умови, що Захід усвідомить безперспективність «конфронтаційної» та гегемоністської політики, урахуватиме «складні умови багатопольярного світу», повернеться до прагматичної взаємодії з Росією.

У Концепції закріплено «комбінований курс» політики Росії у відносинах із США, що означає сприйняття Сполучених Штатів як «одного із впливових суверенних центрів світового значення». Також США сприймаються Росією як «основний натхненник, організатор і виконавець агресивної політики колективного Заходу, спрямованої проти Росії» та «джерело основних ризиків для безпеки РФ, міжнародного миру та збалансованого, справедливого й поступального розвитку людства» (курсив мій. – В. Я.). Згідно з тим, що зазначено в документі, РФ зацікавлена у підтримці стратегічного паритету, мирному співіснуванні із США та встановленні балансу інтересів між Росією та Сполученими Штатами з урахування їхнього статусу великих ядерних держав, особливої відповідальності за стратегічну стабільність і стан міжнародної безпеки в цілому. Росія переконана, що стан

відносин між двома країнами залежить від готовності США переглянути актуальну політику силового домінування щодо РФ та формування паритетних, на думку авторів Концепції, російсько-американських відносин.

На відміну від редакції 2016 р., нинішня Концепція узагальнює бачення *стану й перспектив відносин із державами Європи*. Так, констатується, що більшість європейських держав проводять «агресивну» політику щодо Росії, спрямовану на підрив безпеки та суверенітету РФ, отримання односторонніх економічних переваг, внутрішньополітичну дестабілізацію, розмивання «традиційних російських» духовно-етичних цінностей, створення перешкод для співпраці Росії із союзниками та партнерами.

Росія, зважаючи на географічну й історико-культурну близькість із державами Європи, готова до покращення відносин із ними через зниження й ліквідацію загроз, припинення «антиросійського» зовнішньополітичного курсу цих держав та формування нової моделі співіснування. У Концепції, в руслі постулатів російської пропаганди, стверджується, що головним чинником, який ускладнює нормалізацію відносин між РФ та державами Європи, є нібито стратегічний курс США та їхніх союзників, спрямований на «підрив конкурентоспроможності економік Росії та держав Європи, обмеження суверенітету європейських держав, забезпечення домінування США», і аж ніяк не загроза з боку самої Росії.

Пошук союзників та відносини з Глобальним Півднем

Росія зацікавлена у зміцненні наявних формальних та ситуативних союзів на просторі СНД, в Азії, Африці та Латинській Америці.

Серед пріоритетних напрямів – розвиток власної концепції Великого Євразійського партнерства, заснованої на зближенні концепцій існуючих об'єднань – ШОС, СНД, ЄАЕС, АСЕАН², ініціативи КНР «Один пояс – один шлях».

На глобальному рівні РФ прагне зміцнити стратегічну взаємодію із КНР (нарощування торгівлі, координація в рамках міжнародних організацій та взаємодія у Євразії) та Індією. На регіональному рівні Росія прагне зміцнити стратегічну взаємодію із Білоруссю, розвивати інтеграційні проекти на просторі СНД, активізувати багатосторонню співпрацю з державами Центральної Азії.

У Концепції окремо акцентується на ролі держав ісламської цивілізації, котрі визначаються як «усе необхідніші та надійніші» партнери Росії в питаннях безпеки, стабільності, вирішення економічних проблем, перед якими «в реаліях багатопольярного світу відкриваються широкі перспективи становлення як самостійного центру світового розвитку».

Подвійні стандарти в міжнародному праві

Хоча Росія й запевняє про готовність дотримуватися норм міжнародного права (повага до територіальної цілісності та незалежності держав, забезпечення права держав на самостійне визначення власного розвитку, невтручання у внутрішні справи, урегулювання конфліктів політико-дипломатичними інструментами), у Концепції прописані прагнення РФ відстоювати власні інтереси, які фактично суперечать цим нормам.

² Тут: Шанхайська організація зі співробітництва; Співдружність Незалежних Держав; Євразійський економічний союз; Асоціація держав Південно-Східної Азії.

- *Підтримка квазідержавних утворень – союзників РФ та спроба їх подальшої анексії.* У Концепції зазначено, що Росія буде «надавати підтримку своїм союзникам і партнерам у просуванні спільних інтересів, забезпеченні їхньої безпеки й сталого розвитку, незалежно від наявності міжнародного визнання та членства у міжнародних організаціях». Крім того, окремо задекларовано всеосяжну підтримку «Республіки Абхазія» та «Республіки Південна Осетія», йдеться про сприяння реалізації «добровільного вибору народів цих “держав” на користь інтеграції з Росією», заснованого на міжнародному праві.

- *Пошук міжнародного визнання юрисдикції Росії над окупованими нею територіями.* Так, у Концепції залишився пункт із попередньої редакції про «активізацію процесу міжнародно-правового оформлення державного кордону Російської Федерації та меж морського простору, в межах яких Росія здійснює суверенні права та юрисдикцію, виходячи з необхідності безумовного забезпечення її національних інтересів...», а також окремих припис щодо «закріплення відповідно до міжнародного права зовнішніх кордонів континентального шельфу РФ, захисту її суверенних прав на континентальному шельфі», хоча в редакції 2016 р. це стосувалося лише питання розмежування шельфу Північно-Льодовитого океану³.

- *Подвійне тлумачення права на самооборону.* З одного боку, у Концепції задекларовано необхідність нарощування політико-дипломатичних зусиль, спрямованих на попередження застосування воєнної сили всупереч Статуту ООН. З іншого, у документі стверджується, що Росія вважає за прийнятне «застосовувати симетричні та асиметричні заходи» (до них, імовірно, належать воєнні, воєнно-технічні чи гібридні заходи) у випадку здійснення іноземними державами або їх об'єднаннями недружніх дій, які становлять загрозу суверенітету й територіальній цілісності РФ, у т. ч. пов'язаних із застосуванням обмежувальних заходів (санкцій) політичного чи економічного характеру, або з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

- *Попередження «кольорових революцій» у сусідніх із Росією державах.* У Концепції, попри принцип невтручання у внутрішні справи держав, серед пріоритетів у відносинах із державами «близького зарубіжжя» (СНД) прописано попередження «інспірування “кольорових революцій” та “інших спроб” втручання у внутрішні справи союзників і партнерів РФ».

Просування «русского міра»

Серед пріоритетних напрямів зовнішньої політики залишається просування наративів щодо російського специфічного трактування історико-культурного розвитку пострадянського простору та необхідність подальшого об'єднання етнічних росіян за кордоном навколо спільності мови та культури. Це

³ Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Указом Президента РФ от 30 ноября 2016 г. № 640. URL: <https://base.garant.ru/71552062/>

супроводжується прагненням РФ перешкоджати уявній загрозі «русофобії», «культури відміни» стосовно росіян за кордоном, «деполітизації» спортивних змагань, культурної та міжнародної співпраці щодо питань екології та зміни клімату.